

JULIÀ GUILLAMON

Paraules preliminars des de l'Institut Aragó

Després dels Jocs Olímpics de Barcelona'92, *La Vanguardia* va suspendre temporalment la publicació del seu suplement de llibres. Quan es va reprendre, a començaments de 1993, em vaig trobar com a crític titular de literatura catalana en les pàgines que dirigia Sergio Vila-Sanjuán. Eren quatre pàgines —sis, si comptem les que es dedicaven a l'actualitat artística—, que al llarg de successives ampliacions, es van convertir en un quadern on la crítica de llibres ocupava el lloc central. L'aparició d'aquestes pàgines es va decidir gairebé d'un dia a l'altre. Em vaig estrenar el 29 de gener de 1993 amb un article sobre el primer volum de les *Obres completes* de Ferran Canyameres, un autor oblidat i, en aquell moment, gairebé desconegut per a mi. De seguida, la roda de novetats em va dur a escriure sobre *El perquè de tot pleguat*, de Quim Monzó, i *Cames de seda*, de Maria Mercè Roca, que aquell any havia obtingut el Premi Sant Jordi. Una imatge feliç —deia que, per tal de crear el clima de sensualitat, la protagonista es dutxava més vegades que les heroïnes de les pel·lícules de *destape*— va fer molt de soroll, i em va fer adonar de la repercussió de l'espai que ocupava. Els llibres de Monzó i Maria Mercè Roca són molt simptomàtics de la polaritat que aleshores s'establia entre una literatura de qualitat amb capacitat d'arribar al públic, que utilitzava per difondre's el circuit, aleshores sòlid, de les editorials independents, i un seguit de llibres pensats per al consum a partir dels gèneres de la literatura popular, que responien a unes regles

Julià Guillamon (Barcelona, 1962) va començar a escriure crítica literària a la revista *Canigó* el 1982. D'allà va passar al *Diari de Barcelona* en una breu etapa autogestionada, a *El Correo Catalán* i a *l'Avui*. Des del 1993 escriu setmanalment a *La Vanguardia*. També ha fet crítica a Catalunya Ràdio i al programa *Saló de Lectura* de BTV. El text que publiquem és el pròleg del llibre inèdit *Converteix-te en nero!*, que recull articles dels darrers vint-i-cinc anys



del tot noves. Després de la mort de Franco es va produir la desmobilització de bona part dels editors, llibreters i públic que als anys seixanta i setanta havien protagonitzat la represa de l'edició catalana. El model del mecenatge, que havia estat dominant en la postguerra, va entrar en crisi. I al seu lloc en va sorgir un altre, allunyat de qualsevol idea de militància cultural, que pretenia arribar al màxim de gent, amb una finalitat comercial i, en part, política. Es creia que es podien fer diners venent novel·les i al mateix temps normalitzar la llengua, multiplicant la quantitat de títols, diversificant els gèneres i els tipus de llibres, buscant l'impacte mediàtic amb tota mena de reclams. El llibre de Maria Mercè Roca responia a aquest model. Els contes de Monzó n'eren l'antítesi. Eren l'obra d'un autor rigorós, que s'havia donat a conèixer mitjançant el periodisme, publicada per un editor independent que alternava la narrativa amb l'assaig, els clàssics i els estudis filològics. En establir el contrast entre aquestes dues maneres d'entendre la literatura, quedava definida una dualitat que es va mantenir al llarg de tota la dècada dels noranta i que en certa manera ha continuat fins ara.

Jo feia anys que escrivia crítica a diferents mitjans, però fins a aquell moment no havia tingut mai l'oportunitat de fer-ho de manera regular amb una secció fixa. Als anys vuitanta havia estat un crític militant, defensor de l'experimentació literària que provenia de l'estructuralisme i el textualisme enfront de les formes més conservadores de la postmodernitat literària que proposaven la retirada del món i el retorn al jo. Amb la nova dècada vaig deixar enrere les antigues militàncies i em vaig instal·lar en una actitud receptiva, oberta a les transformacions que s'estaven produint amb el retorn a la narració. Vaig bandejar el llenguatge obtús, heretat de les meves lectures crítiques i, en part, de la formació universitària; vaig prendre consciència de la dimensió periodística de la crítica de diari i vaig assimilar-ne un seguit de regles bàsiques. El crític ha de triar, comentar i aconsellar, defugint l'anàlisi formal i el comentari de text. Ha de detectar fenòmens emergents i prendre posició en el debat cultural. I ha de desenvolupar un seguit de recursos per tal de cridar l'atenció del lector i guanyar-ne la confiança. La visibilitat d'un gran mitjà de comunicació li impedeix d'atrinxerar-se en posicions tancades o partidistes, i li exigeix d'obrir el ventall cap a la totalitat del fet literari. Ho ha de fer amb els elements propis de l'escriptura periodística: mirar sempre de ser clar, crear interès i no defugir el compromís a l'hora de fer valoracions.

Quan escrivia de manera esporàdica —vaig començar a *El Correo Catalán* i a l'efímer *Diario de Barcelona* autogestionat de començaments dels anys vuitanta; més endavant vaig passar a *l'Avui* i a *La Vanguardia*—, acostumava a donar preferència als llibres que m'interessaven o que m'atreien per l'autor, el tema o el corrent

narratiu, adaptant-me als forats de la graella (cada diari tenia diversos crítics que es repartien els llibres i no sempre els que volia comentar es trobaven disponibles). La nova situació m'obligava a pronunciar-me sobre autors i obres sobre les quals no sempre tenia una opinió formada. El crític setmanal ha de parlar del clàssic que no coneix gaire i de l'autor que no llegiria mai per gust. Aquesta manera de fer obliga a un exercici sistemàtic que el converteix en una mena d'atleta intel·lectual que s'entrena diàriament per poder fer de manera eficaç la seva feina. A començaments dels anys vuitanta, a les classes de filologia catalana de la Universitat de Barcelona es feia més lingüística que no pas literatura, i tots els que hi vam estudiar vam sortir amb grans buits de formació en relació amb la literatura catalana del segle xx. Em calia treballar per recuperar el temps perdut, posar-me al dia, construir una idea pròpia de la tradició literària, per articular una imatge de conjunt que abastés des dels clàssics fins a les novetats de temporada. Mirar de comprendre el text, deixant de banda els prejudicis, i construir una visió de la literatura contemporània emmarcada dins els corrents internacionals i en una determinada visió de la història de la cultura.

Els gustos del crític han de ser prou visibles perquè el lector els pugui reconèixer, i definir-se respecte a les seves opinions per afinitat o bé per contrast. Per aconseguir crear aquest clima de confiança, cal respectar de manera molt estricta un seguit de normes. El crític ha de mantenir la distància en relació amb el món literari, ha de procurar de no tenir gaire tracte amb els autors, no ha de fer feines editorials, ha d'evitar tant com pugui les presentacions de llibres i els jurats literaris. Una bona opció pot ser buscar-se una segona feina que li permeti guanyar-se la vida fora del circuit per a poder mantenir la seva independència. Una feina que li permeti disposar de prou temps lliure per ser un professional de la literatura i l'escriptura, i invertir l'esforç necessari per a la preparació dels seus articles, defugint compromisos i lligams que puguin condicionar les seves opinions. Sovint no n'hi ha prou amb fer una lectura atenta del llibre que acaba de sortir. Cada nou llibre representa una oportunitat de capbussar-se en un univers de referències a la recerca d'explicacions i connexions que obrin perspectives i facin més atractiva la lectura.

El món literari català és petit, tothom es coneix. L'impacte d'una mala crítica torna de seguida en forma de desacreditacions, menyspreu i revenges mesquines. Però també d'elogis greixosos i de perillosos cants de sirena. El títol del llibre fa referència precisament a l'estat de connivència que s'ha establert per tal de sufocar la crítica independent, i a l'obsessió de fugir-ne. Quan es va inaugurar a Barcelona el nou aquari del Port Vell, es va difondre un anunci a les cartelleres amb la fotografia d'un peix que treia el cap entre les roques i un eslògan que deia: «Converteix-te en nero...». La idea era que gràcies al realisme de les noves peixeres, el visitant podia



veure el món com si fos un peix. És el mateix principi de les visites teatralitzades i dels mercats medievals que, aplicat a la literatura, obre el camí al pitjor fulletó. En el terreny de la cultura ha creat la il·lusió de viure tots dins d'un diorama, eliminant la distància imprescindible per poder fer valoracions. Tothom fa de tot: l'editor intervé en el premi de la crítica al costat dels autors premiabls. Els crítics fan d'assessors de les editorials i recomanen els llibres que més endavant comentaran en diaris i revistes. Al llarg dels primers anys d'escriure a *La Vanguardia*, vaig poder constatar que cada vegada que criticava negativament un llibre amb premi, creixien les possibilitats que em convidessin a formar part del jurat, amb l'esperança de neutralitzar una possible opinió negativa. «Crític malparit: converteix-te en nero!»

Dels articles que vaig començar a escriure el 1993 als que he publicat en els darrers anys hi ha una distància considerable, tant pel que fa a la visió de la literatura catalana com a la manera d'escriure el text i desenvolupar la tesi, amb independència del valor intrínsec del llibre que és objecte de comentari. Escriure cada setmana en unes pàgines de molta lectura és un banc de proves immillorable per afinar els recursos literaris i periodístics que permeten desenvolupar les idees i adreçar-se al lector. La tensió i la responsabilitat aporten una força interior, la urgència ajuda a definir les estratègies més adequades en funció del que es vol dir. Hi ha un altre factor que ha estat decisiu en el meu cas i que ja he esmentat d'altres vegades. L'estiu del 1999 el vaig passar a Llançà, al costat de Josep Palau i Fabre, treballant en el projecte d'una exposició i d'un llibre al voltant de la seva obra. Va ser parlant amb Palau que vaig començar a fer-me càrrec del que havien representat culturalment els anys de la República. Palau parlava de llibres i pel·lícules de seixanta anys enrere amb una familiaritat sorprenent. En les nostres converses hi apareixia sovint el setmanari *Mirador*. De molt jove, Palau n'havia estat un lector apassionat i en guardava un munt de retalls, crítiques i notícies, el contingut de les quals podia reproduir de cor. Vaig tenir la idea de tancar-me a la Biblioteca de Catalunya per llegir les col·leccions de *Mirador*, buscant les lectures i influències del jove Palau. Un cop instal·lat a la nau gòtica, la revista em va estirar cap a articles i seccions que ja no tenien cap relació amb el meu tema. Llegir les columnes de *L'Aperitiu* de Josep Maria de Sagarra posades en pàgina, en el context de l'actualitat cultural i política d'una determinada setmana de l'any 1933 o de 1934, les reflexions de Bartomeu Rosselló-Pòrcel sobre els prohoms de la Renaixença mallorquina o les crítiques de cinema de Josep Palau (l'altre Palau, que més tard va escriure a *Destino* i que es va suïcidar llançant-se des de dalt del terrat de l'Ateneu) és una lliçó d'humilitat, un plaer i un estímul. A *Mirador* hi vaig trobar un model d'escriptura periodística que connectava amb els articles que m'agradaven de Joan de Sagarra, Ramon Barnils o Quim Monzó i amb els que llegia,

de vegades, als diaris i les revistes franceses. Els articles de *Mirador* tenien gairebé setanta anys, però eren absolutament contemporanis, modèlics per la seva claredat periodística, genuïns des del punt de vista lingüístic, connectats amb els fenòmens culturals que sorgien al país o que venien de fora.

D'aquesta experiència, que va durar tot un curs, va sorgir l'interès per rellegir i reinterpretar determinats aspectes de la cultura catalana d'abans de la guerra. D'aquí un bon nombre d'articles retrospectius escrits amb una voluntat de cridar l'atenció dels lectors i encomanar el meu entusiasme, que he anat publicant a mesura que es recuperaven alguns llibres clàssics. Tot i la seva enorme transcendència, els anys trenta no han estat ben estudiats. Penso, com Fèlix Fanés quan parla de Dalí, que moltes de les tensions que es desenvolupen en la postguerra i que desemboquen en el postmodernisme es troben ja dibuixades en aquests anys. També hi arrenquen algunes de les contradiccions que ara mateix vivim entre alta cultura i cultura de masses, la creació del públic i la necessitat de mantenir unes elits, o la constatació que la República (o, en el nostre cas, la Democràcia i l'Autonomia) no ha ajudat a normalitzar la cultura catalana. Fins i tot el tema de la llengua es plantejava ja llavors en uns termes que ens semblen molt actuals, en la línia de la contestació dels esquemes reductius de *Verinosa llengua* i del grup d'*El barco fantasma*. Recordo un article de Carles Soldevila, sobre els correctors, actualíssim, on defensava la llibertat de l'escriptor competent d'escollir el seu model de llengua. És un article que convenç i no hi canviaria ni una coma.

Si en els primers moments vaig procurar d'apamar el terreny i crear un estil, allunyant-me de la història de la literatura i de les teories estructuralistes que van ser el meu bressol, amb el temps he anat introduint elements diversos que permeten examinar els textos des de diferents perspectives: des de lectures de literatura estrangera a referències a l'art contemporani, al cinema i a les noves formes de narració de la televisió i la publicitat que connecten amb la sensibilitat d'ara. Es diu molt que els gèneres han desaparegut. I encara que de vegades es diu maquinalement i perquè sí, és ben veritat. La crítica literària accepta tota mena d'hibridacions. Pots introduir en un article un detall autobiogràfic que ajuda a definir la relació amb un autor o un llibre. Quan ha calgut, he transcrit les anotacions del crític Manuel de Montoliu en els marges d'una novel·la de Guansé, una dedicatòria d'Amat Piniella a J. V. Foix o els comentaris de Benguerel en un dinar sobre la necessitat de publicar un volum de correspondència. O he explicat el context en què s'ha produït una determinada lectura: un pamflet de Joan Lluís-Lluís en un viatge de Portvendres a Perpinyà, uns poemes de suburbi de Feliu Formosa en un matí de primavera al Carmel.



Els articles sorgeixen d'una experiència, que de vegades es fa explícita, vinculada a una determinada formació i en un context cultural que descriu un arc aproximadament d'uns quaranta anys. Comença amb el gran projecte col·lectiu de la cultura catalana dels anys seixanta, de la qual sorgeix bona part de la gent de la meua generació que s'han dedicat a feines editorials o que fan de mestres de llengua i literatura. I té un moment culminant en el pas dels setanta als vuitanta, de l'antifranquisme al postmodernisme, amb el pas d'un model de cultura militant a la vocació de professionalitzar-se i amb el pragmatisme de les indústries culturals. La contracultura i la literatura experimental o d'avantguarda forneixen un element de contrast per explicar què ha passat i quines han estat en cada moment les alternatives al discurs predominant. Un dels objectius ha estat definir un marc de relació per a la literatura en català i suscitar les ganes de llegir determinats autors i obres, mitjançant explicacions clares i suggeridores dels llibres, fugint del clima general de màniga ampla dels vuitanta i dels primers noranta, i del to denigrador o escèptic que s'ha imposat després. Al mateix temps, he fet servir els articles per divulgar els resultats de les meves recerques, establint un sistema de vasos comunicants entre la feina del diari i els projectes que he anat desenvolupant al llarg dels anys: la imatge de Barcelona des dels anys setanta fins als Jocs Olímpics, el periodisme dels anys trenta o la literatura de l'exili. De manera que els articles representen una mena d'actualització, basada en observacions personals, lectures de primera mà i moltes hores de biblioteca, amb un afany de contrarestar la inèrcia dominant que fa que un judici formulat en un manual de literatura o en un llibre d'història es repeteixi fins a quedar buit de sentit.

El 1943, Hermann Hesse va publicar una novel·la que en català es va traduir com a *El joc de les granisses*. Explica la història de Josef Knecht, gran Mestre de l'Orde del Joc de les Granisses, una secta de músics i matemàtics que s'ha encarregat de recuperar els valors eterns de l'alta cultura, enfront del que Hesse anomena *l'època fulletonesca*, característica del període d'entreguerres. Els ressons d'aquesta teoria arriben a alguns llibres i autors d'ara, que pinten un esdevenidor apocalíptic i han fet una reivindicació de l'excel·lència que no sempre es correspon, però, amb la qualitat dels seus llibres. Un dels perills de la literatura catalana és la pèrdua del sentit de la realitat i l'encastellament. Vull pensar que hem sortit de l'època fulletonesca i que ens trobem a la sala d'espera d'un nou pacte amb el lector. Un dels esdeveniments que va marcar la meua joventut va ser la desaparició dels grans noms de la cultura catalana. Joan Francesc Mira, Emili Teixidor, Baltasar Porcel, Robert Saladrigas, Jesús Moncada, Julià de Jòdar, Jordi Coca, Maria-Mercè Marçal, Quim Monzó i Miquel de Palol són, en el camp de la narrativa, els nous clàssics.

La generació del *baby boom* ha produït les trajectòries remarcables de Josep Maria Fonalleras, Sergi Pàmies, David Castillo, Núria Perpinyà i Gabriel Galmés. Al seu darrere, una nova tongada d'autors —Martí Domínguez, Empar Moliner, Marc Romera, Jordi Puntí, Manel Zabala, Toni Sala, Francesc Serés i Sebastià Alzamora— constitueix la millor promoció d'escriptors catalans des de la Guerra Civil. La seva irrupció en el panorama ha anat acompanyada de l'aparició d'autors singulars, que fan via al marge del grup —Amadeu Cuito, Mercè Ibarz o Maurici Pla—, i de la recuperació d'autors brillants, però inconstants, com Biel Mesquida. Enfront d'aquesta relativa abundància de noms i obres compromeses amb la idea d'una literatura de qualitat, la literatura popular ha perdut part de l'atractiu que posseïa anys enrere quan, en mans d'autors com Jaume Fuster, oferia versions desmitificadores i atractives de la novel·la de gènere, tot i la importància objectiva dels llibres de Ferran Torrent i l'aparició de novel·les híbrides, de molt d'èxit, a mig camí entre la novel·la popular i la novel·la culta, com les darreres de Jaume Cabré o d'Albert Sánchez Piñol. La qüestió de fons és si existeix encara un nucli de cinc mil o sis mil lectors capaç de mantenir la literatura de qualitat que, encara ara, és el millor actiu de la literatura en català. I si, a partir de l'existència d'aquest nucli de lectors, es pot pensar a fer el salt cap a sectors més amplis. Després de tot, la situació no és gaire diferent de la que es plantegen les grans llengües de cultura.

Els autors tenen una gran responsabilitat en la creació del públic. Darrerament s'ha parlat molt del realisme, més com a reacció davant d'una literatura entotsolada i absent que no pas com una recepta màgica per restablir els ponts amb el públic. El que veritablement compta és la capacitat de generar interès. I aquest interès només pot existir si, independentment dels valors formals i estilístics, la literatura catalana és capaç de connectar amb les inquietuds de la gent i transmetre uns valors propis, crear un sentiment de comunitat i complicitat. En un article que ha fet fortuna vaig parlar del cas d'un jove escriptor, Pere Guixà, i vaig imaginar què hauria passat si Guixà s'hagués donat a conèixer a la Barcelona de *La Publicitat* i *Mirador*. En els nostres dies, els escriptors que haurien d'assegurar la transmissió cultural han renunciat al mestratge. Amb el resultat d'una pèrdua d'intensitat i de gruix. També en aquest aspecte és l'hora que els crítics proporcionin uns referents i marquin la pauta.

La tria dels articles revela el procés d'aprenentatge que he seguit al llarg d'aquests anys. N'he triat ben pocs del començament, quan l'estil era més vacil·lant i encara no tenia una veu pròpia. He mantingut els que, per raó de la importància del llibre o d'alguna de les tesis que s'hi apunta, resulten més interessants des de la perspectiva d'ara, desenvolupant, quan ha calgut, les idees d'acord amb la manera de fer que he adoptat posteriorment, però respectant el judici primer que s'hi exposava.



He respectat l'extensió original, alternant articles panoràmics i breus columnes. He treballat el llibre com un tot, procurant que es parlés dels autors principals, evitant repeticions, triant de cada autor els articles que en donen una visió més àmplia i comprensiva. Al mateix temps, he inclòs també aquells articles on he trobat una imatge explícita o un raonament que assenyalava un fenomen literari o editorial emergent. El resultat no és un cànon d'obres que cal llegir com qui es pren una cullerada de xarop, sinó una selecció de llibres que dibuixen una trajectòria de catorze o quinze anys; permeten fer una composició de lloc del que ha passat i triar alguns llibres per llegir o rellegir amb unes certes garanties d'encertar-la. Hi ha articles molt elogiosos, d'altres que no ho són tant i un grapat que, pel caràcter simptomàtic de les obres que comenten, exigien un cert to indignat. La idea ha estat que aquest recull d'articles servís de guia, que fixés punts de referència en la producció catalana recent i que ajudés els lectors a prendre posició respecte a determinats aspectes del debat cultural, defugint la temptació, tan freqüent, de destralejar i rebentar-ho tot, i la no tan freqüent, però encara molt estesa en determinats sectors del catalanisme, de ruixar-ho tot amb l'ambientador de flors i violes. No és un llibre sobre el *problema* de la literatura catalana. Per a mi, la literatura catalana no en representa cap, de problema: és una presència quotidiana, una base d'operacions des de la qual és possible entendre el món, relacionar-se amb el passat i interrogar el futur.

La narrativa ocupa un lloc central en la selecció. He inclòs també alguns articles sobre obres d'altres gèneres —poesia, periodisme i biografies populars—, menys per la seva importància objectiva que per l'oportunitat que m'oferien de tractar alguns temes de fons vinculats a la voluntat de crear, mitjançant la literatura, un relat de la Catalunya contemporània. En els darrers anys he escrit alguns articles de relectura dels clàssics buscant sempre la perspectiva personal que els acostés al present. M'ha semblat interessant d'incloure'n uns quants dels més significatius, sorgits amb motiu de l'aparició de llibres o la celebració d'aniversaris, i fins i tot un comentari, mig irreverent, d'uns versos de Verdager, escrit l'any 2002 amb motiu del centenari.

Un dels motius del retard d'aquest llibre, pensat des de fa una colla d'anys, ha estat la necessitat de reparar l'anomalia que suposa escriure sobre literatura catalana en castellà. Si al llarg de tots aquests anys hagués escrit els meus articles directament en català, hauria desenvolupat un seguit de recursos i estratègies narratives en aquesta llengua. No ha estat així i ha calgut refer la feina, trobar un llenguatge que em permetés dir el que volia, amb la precisió, la ironia o la contundència del cas, i que no fos una simple transposició d'expressions castellanes. Malgrat la proximitat creixent entre les dues llengües, els escriptors catalans, quan escriuen en castellà,

acostumen a adoptar un to castís mig de broma que en la seva pròpia llengua no té cap sentit i que resulta impossible de traduir. En el meu cas, és un castellà que alterna una certa prosopopeia tibada amb expressions populars de la parla castellana d'una de les branques de la meua família, valencians de l'interior. Calia trobar una manera de dir que tingués la mateixa gràcia i que no fos mimètica. En aquest sentit, ha estat decisiu, novament, el mestratge del periodisme dels anys trenta i la lectura de clàssics com Ruyra, Eugeni d'Ors, Sagarra i Pla. Més que una traducció, aquest volum és una refosa. Molts dels articles els he reelaborat a fons per presentar-los en una forma definitiva, reescrits amb una cadència nova. He preservat l'estructura general, he canviat algun matís i he restituit algun títol original que es va canviar per raons d'espai o per la contigüitat d'altres articles del diari.

El crític de premsa no treballa sol; necessita interlocutors que li facilitin els mitjans perquè pugui mantenir la independència i que al mateix temps s'encarreguin de sacsejar-lo per provocar noves reflexions o conduir-lo cap a terrenys que ell mateix mai no visitaria. Aquest llibre no hauria estat possible sense la direcció de Sergio Vila-Sanjuán, amb qui he aconseguit una sintonia i una complicitat impensables, ni sense la col·laboració de Llätzer Moix i Rosa Maria Piñol, que des de les pàgines de Cultura han acompanyat la meua feina i han reforçat els lligams amb el diari. He d'agrair que en una segona etapa, el consell assessor del suplement *Cultura/s* hagi renovat la confiança que *La Vanguardia* va dipositar en mi a començaments dels anys noranta. Al llarg d'aquests anys he comptat amb el suport d'una bona colla d'amics, que m'han llegit, aconsellat i esmenat, i que amb les seves opinions han esdevingut un punt de referència constant. Vull agrair especialment l'amistat i els consells d'Henar Morera, Josep Maria Lloró, Manel Ollé i Jordi Ribas.

En el seu conte *Contraban*, Josep Pla relata una visita a l'Institut Aragó, a Banyuls, on hi ha el famós aquari. Les peixeres li semblen ben fetes, amb la imitació de la naturalesa i el to fantàstic adequat a aquesta mena d'exhibicions. Pla constata que la vida del peix d'aquàrium és sensiblement distinta de la dels peixos de mar lliure. A força d'observar que té els aliments assegurats, el peix esdevé un simple element decoratiu, un peix educat, mansoi, d'una total innocuïtat. «¿Quin gust deuen tenir aquests peixos a tota pensió?», es pregunta Pla. «Sospito que deuen tenir un gust fat i sense estil: el gust que dona la urbanitat exagerada i agraïda del servei ben alimentat i purament decoratiu.» Aquests són uns articles escrits a mar obert, i m'agradaria que ara que han quedat recollits en aquesta peixera més o menys fantàstica que és sempre un llibre, arribessin a transmetre una exaltació d'aigua corrent, independència i vida salvatge. ☪